

Vluchtoord van het alledaagse leven

door Henk Suèr

Roger Ekirch: 'Nacht en ontij. Een geschiedenis van het duister',
De Bezige Bij, Amsterdam - € 29,90

Al om de titel (die overigens vaker aan boeken een naam heeft gegeven) sprong ik gretig af op *Nacht en ontij*. De Nederlandse titel is suggestiever dan de originele: *Day's Close, Night in Times Past*. Het idee om de nacht los van de dag te bezien, vind ik prikkelend. Misschien stond ik onder invloed. Want ik kreeg dit boek in handen net na het overlijdensbericht van de Curaçaose schrijver Tip Marugg, wat mij allereerst naar zijn roman *De morgen loeit weer aan* deed grijpen. Wat een magistrale - kleine - roman over de nacht! De schrijver brengt de subtropische nacht door op de helling van een ruwe berg en laat tussen zijn hallucinerende observaties door gebeurtenissen uit zijn leven de revue passeren. De dimensies van de nacht, met zijn geuren, geluiden en bewegingen worden vergroot door de whisky en door zijn desolate voornemen, al weten we dan nog niet dat hij thuis, op het nachtkastje naast zijn bed een geladen pistool heeft liggen. Zo bezag ik de nacht als vluchtoord van het alledaagse leven, als schuilhoek van duistere rituelen, waarin de werkelijkheid is ontkleurd, de contouren verdwijnen, de kreten smoren..., zo'n nacht dwingt de geheimen en mysteries van het leven terug tot de kernvragen: waarom en waartoe?

Maar het moet ook mooi zijn om de nacht eens te beschrijven als de toegedekte helft van de geschiedenis. De Amerikaanse historicus Roger Ekirch heeft, zo zegt hij, twintig jaar dagboeken, kranten, reisverslagen, memoires, brieven, toneelstukken, gedichten en romans, volksverhalen, oude liedjes, politierapporten en wetboeken uitgevlooid op alles wat aan de duisternis in vroeger dagen deed denken. Toen het gaslicht in de negentiende eeuw huizen en straten ging verlichten, was voor hem het rijk der duisternis ten einde. En daar zit wat in. Echt donker is het in de bewoonde wereld sindsdien niet meer. Zijn volhardend speuren heeft een papieren tsunami veroorzaakt, en hem ook een beetje het zicht op het luisterrijke plan ontnomen. Dit is de onvermijdelijke valkuil voor de speurder zonder welomlijnd uitgangspunt. De historicus heeft wel getracht de overvloed in te dammen in structuren, maar de zee klotst er vaak in woelige golven overheen.

In het eerste hoofdstukken weet hij de parameters van de nacht en zijn verschrikkingen nog overzichtelijk uit te zetten. De nacht van de demonen en geesten, de nacht van de overvallen en berovingen, van de branden, van het vuil en de kapotte straten die ongevallen en ziekte veroorzaken. Maar hij moet ook snelle toelichtingen kwijt, hij moet her en der over de wereld en door de tijd schieten om generaliseringen met feitjes te staven. Al die losse beweringen vertonen echter weinig sociale, politieke, technische samenhang, behalve dat ze op het donker betrokken zijn. Nou ja, dat er veel armoede en bijgeloof was, had natuurlijk wel met zo'n beetje alles te maken. Zo laat hij tussen neus en lippen weten dat in de vroegmoderne tijd in Engeland vijf tot tien keer zo veel mensen werden vermoord als tegenwoordig. 'Zelfs in de tegenwoordige Verenigde Staten worden veel minder moorden gepleegd dan in het zestiende-eeuwse Europa.' En een andere mededeling die wat orde in het relaas over slechte gewoontes poogt te brengen, is: 'Vanaf de zestiende eeuw ontstonden er sociale omgangsregels. Deze ontwikkeling begon in de late Middeleeuwen en werd gestimuleerd door de groeiende macht van de natiestaat, die het monopolie kreeg op het gebruik van militaire macht. (...) In *The rules of civility* (1685) stond: Als we bij

gelegenheid met een edelman over straat lopen, dienen we hem de muur te gunnen en niet naast hem te lopen, maar iets achter hem.' En dan volgt de mededeling dat 's nachts de grenzen tussen het juiste en minder juiste gedrag vervaagden, en dat kon gevaarlijk zijn. Het is wat de lezer al snel onverschillig voor menige mededeling maakt: de vaak niet zo duidelijke scheiding tussen daags en nachtelijk ongerief.

Wat bij het verder lezen verwarring te weeg brengt, is de willekeur van bronnen waaruit de 'gemengde berichten' worden geput. Engelse dagbladen hadden daar vroeger een apart, olijk rubriekje voor onder de titel *Miscellaneous*, ooit in *de Volkskrant* nagedaan onder *Korte Golf* en elders als *Dingen van de Dag*. Als vergaarbakje van losstaande weetjes en feitjes is dit net een half kolommetje leuk, en geplaatst in een uithoek van de krant weet iedereen dat we er niet zo zwaar aan mogen tillen. Maar die bandjir aan water en afval stroomt ook nog eens over een eindeloze boulevard van open deuren. Veel kunnen we zelf bedenken.

Een enkele voorbeeldje uit het relaas over wie er 's nachts werkten en waarom: 'Overdag werd er niet alleen hard gewerkt, maar ook geroddeld en gedronken. Er waren neringen, zoals bakkerijen, waar structureel 's nachts werd gewerkt, en andere die alleen na zonsondergang doorgingen als het in bepaalde periodes heel druk was. Goederen werden op bestelling geproduceerd. In Hertford werkte leerling-kleermaker John Dane "drie nachten door" omdat zijn baas "vele sergeantenjassen moest maken". En de glazenmaker Jacques-Louis Ménétra was de hele nacht bezig met een stel ramen voor een kerk in de Vendôme, omdat hij beloofd had ze de volgende dag te leveren. Een schoenmaker in Londen werkte in 1722 tot middernacht door "omdat hij verplicht was om een paar schoenen af te hebben." (...) De schrijver Thomas Dekker stelde rond 1600 in een essay over kaarslicht de retorische vraag "Hoeveel arme ambachtslieden hebben bij u hun levensonderhoud niet verdiend?" De Londens arbeider Thomas Long werkte twee nachten door om het geld bij elkaar te krijgen voor de huur. "Het moeilijkste deel van de werkdag," schreef dominee James Clayton, "valt voor de armen vaak op de tijd die door God en de natuur voor rust werd bestemd." En in een veertiende-eeuws verhaal van Franco Sacchetti vraagt een van de karakters, Bonamico, aan een buurman: "Bent u dan zo arm dat u ook 's avonds moet werken?" En zo tientallen keren in anderssoortige lijstjes...

Er zijn interessantere manieren om voorvallen te signaleren, vooral als het betrekking heeft op bekende personen en schrijvers, zoals - vooral - bij de schuinsmarcheerder Samuel Pepys, of Jonathan Swift, of Jean-Jacques Rousseau in een uiteenzetting over de stadspoorten. Voor Genève, een stad zonder voorsteden, trof Jean-Jacques Rousseau tot drie keer toe de stadspoort gesloten. Over een van die keren schreef hij: 'Ongeveer twee kilometer van de stad hoor ik het avondsignaal klinken. Ik haast me, hoor het tromgeroffel, dus ren ik zo hard als ik kan Geheel buiten adem en zwetend kom ik bij de stad, mijn hart klopt als een razende. Van veraf zie ik de soldaten op hun uitkijkposten; ik ken en schreeuw met verstikte stem. Te laat.' Dan komen er elders poortwachters in beeld die de nachtpoort expres wat eerder sluiten om de late reiziger wat duiden te vragen om binnen te laten.

Ik moet constateren dat het boek zijn bestaan nog rechtvaardigt door de preludia die de hoofdstukken vooraf gaan. Daarin geeft de auteur een contextuele samenvatting van wat er er aan onevenwichtige detailleringen volgt. Hij had met meer journalistiek gevoel onderscheid moeten maken tussen hoofd- en bijzaken. Maar ook dan zou het boek mij teleurgesteld hebben achtergelaten. Want Roger Ekirch mag dan wel nijver onderzoek hebben gedaan, het ontbreekt hem aan vertellerstalent om daar mooie

verhalen van te maken, of wijsgerige, politieke of maatschappelijke visies te ontwikkelen die van de nacht het donkere fluwelen kleed maken, beurtelings glanzend en dof, verstikkend en beschermend, het gewaad waarin het leven zich pleegt te hullen 'tot het aanloeien van de morgen'.

uit: Roodkoper, 11e jaargang, aflevering 3 – juli 2006